כשם שפרצופיהם שונים כך דעותיהם שונות

בסודשיח

בס"ד ■ יום רביעי ■ פרשת ראה ■ כ"ז מנחם-אב ה'תשע"ח ■ 08.08.2018 ■ גליון מס' 491

תפוצה לכל קהילות ישראל

הברכה והקללה מיד האדם

/ הרב יעקב הלוי פילבר

שאלה עתיקת יומין היא מהו המקור לרע בעולם, האם הוא בא משמים או הוא תוצאה של מעשי האדם. לפי המדרש [קה"ר ז] המספר : "בשעה שברא הקב"ה את אדם הראשון, נטלו והחזירו על כל אילני גן עדן ואמר לו: ראה מעשי כמה נאים ומשובחים הם, וכל מה שבראתי בשבילך בראתי, תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי". מהמדרש מבואר שיש יכולת לאדם לקלקל ולהחריב את העולם, לאיזה קלקול וחורבן מתכוון המדרש? האם הכוונה היא ליכולתו הטכנית של האדם לפעול לשנות את קליפת כדור הארץ, כמו לחצוב בהרים, לשנות את פני הקרקע, לכרות יערות, לסכור אפיקי נהרות ולהטות את זרמיהם לאפיקים אחרים וכדומה. אלא שעל האפשרות הזו לכאורה יש סתירה מהמדרש עצמו שבו הקב"ה אומר לאדם: "כל מה שבראתי בשבילך בראתי", שמשמעו כי העולם עומד לשימושו של האדם לכל צרכיו? ואפשר לומר שכונת המדרש לקלקול והשחתה שלא לצורך, שעל כך יש איסור מפורש בתורה: "בל תשחית", כמו שכתב הרמב"ם [הל' מלכים פ"ו ה"י]: "ולא אילנות בלבד אלא כל המשבר כלים וקורע בגדים והורס בנין וסותם מעין ומאבד מאכלות דרך השחתה עובר בלא תשחית". דוגמא לאפשרות להשחתה כזו מוצאים אנו בסיפורו של הצדיק רבי אריה לוין וכך הוא מספר: "אחרי תפילת מנחה גדולה יצא רבינו הראי"ה קוק זצ"ל כדרכו בקודש לשוח בשדה, לצמצם מחשבותיו, ואני נלוויתי אליו. בדרך קטפתי איזה עשב או פרח, הזדעזע רבינו ואמר לי בנחת: 'האמן תאמין לי שמימי נזהרתי לבלתי קטוף בלי תועלת עשב או פרח, שיכול לגדול או לצמוח, כי אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל מלמעלה האומר לו: גדל!, כל ציץ עשב אומר דבר, כל אבן לוחשת איזה סוד, כל בריה אומרת שירה'. - ומסיים רבי אריה - הדברים שיצאו מלב טהור וקדוש, נחקקו עמוק בלבי, ומאז התחלתי להרגיש ביותר את מדת החמלה על כל דבר". ["איש צדיק היה" עמ' 47]. אלא שלפי ההסבר הזה השפעתו של האדם על העולם היא מוגבלת והיא מתייחסת למקום מצומצם בקליפה של כדור הארץ, אך לשון המדרש: "תן דעתך שלא תקלקל ותחריב את עולמי" משמעו שהכוונה היא לקלקול וחורבן של כלל העולם. ונשאלת השאלה האם אכן ביכולתו של האדם להשפיע לטוב או לרע גם על העולמות שהם מעבר להישג ידו של האדם, וזאת אם נסביר שהציווי "שלא תקלקל ותחריב את עולמי" מתייחס לבריאה כולה?

על הכתוב: "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" מביא הנצי"ב בביאורו "העמק דבר" את המדרש האומר: "משעה שאמר הקב"ה 'ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה' שוב 'מפי עליון לא תצא הרעות והטוב', אלא המצוות עושות שלהן והעבירות עושות שלהן". כלומר שקיים קשר בין התנהגות האדם למצבה של הבריאה כולה. ואת הקשר הזה מסביר הרמח"ל בספרו 'דעת תבונות': "שהאדון ברוך הוא רוצה שהאדם בעבודתו יתקן את כל החסרונות שבבריאה, ושיד האדם תהא מגעת לכל העניינים הרמים שיהיו נפעלים ממעשי האדם", והוא מדמה את פעילות האדם "לאורלוגין (שעון המופעל ע"י מערכת של גלגלי שינים) שאופניו פוגשים זה בזה, ואופן קטן מנוענע אופנים גדולים ורבים - כך קשר האדון ברוך הוא כל בריותיו בקשרים גדולים, והכל קשר באדם להיות הוא המנוענע במעשיו וכל השאר מתנועעים ממנו". הסבר דומה בסגנון אחר על השפעת האדם על העולם כותב רבי חיים מוואלזין בספרו 'נפש החיים' [שער א, פ"ב, פ"ג] ושם הוא מסביר שכמו שהקב"ה הוא בעל הכוחות כולם, שכולם תלויים בידו לשנותם ולסדרם, כך בדמיון זה כביכול ברא הקב"ה את האדם והשליטו על רבבות כוחות ועולמות אין מספר, ומסרם בידו של האדם שיהא הוא המנהיג אותם על פי כל פרטי תנועות מעשיו ודבוריו ומחשבותיו, שאם הם טובים הם מקיימים ונותנים כוח בכמה כוחות ועולמות עליונים ומוסיפים בהם קדושה ואור, ואם הם רעים חלילה, הם מהרסים רחמנא ליצלן כמה כוחות ועולמות עליונים הקדושים, ועל המעשה הטוב נאמר: "ואשים דברי בפיך . . . לנטוע שמים ולייסד ארץ", ועל המעשה הרע נאמר: "מהרסיך ומחריביך ממך יצאו".

עוד בעיתון

ניתן לעבור לכתבה הרצויה ע"י לחיצה על שמה.

"ומה תעשה כשתהיה גדול?"
אותה שאלת-ילדים נצחית, שמנעד תשובותיה המקובל נע, בהתאם לגיל המשיב, בין שוטר לכבאי, ספורטאי או אסטרונאוט...
המשך בעמי 2

שוי"ת קיץ
האם הרב יוכל לסקור מנהג זה של 'ברכת החודש', מה מקורו, טעמו, ומה עניינה של תפילת 'מי שעשה ניסים' למעמד זה?...
המשך בעמי 3

מדוע האוכל מצות אחרי פסח אינו עובר משום בל תוסיף?
בפרשתנו כתוב: את כל הדבר אשר אנוכי מצוה אתכם, אותו תשמרו לעשות, לא תוסף עליו...
המשך בעמי 5

לשמוע קול שופר!
כיצד שומעים? אנחנו חיים בתקופה בה לאנשים רבים יש בעיות בהאזנה, והפרעות בקשב וריכוז...
המשך בעמי 6

סיפור לשבת
רק תשמע אותי - סיפור מהחיים
אני בן 15 גר בחיפה, יש לי שמיעה לקויה ולכן אני מרכיב מכשיר שמיעה מאחורי אוזני. מס' חודשים לאחר לידתי הבחינו הוריי...
המשך בעמי 6

שביבים
- תפילת תנאים ואמוראים
- כסף תמורת סברה
- 'בין הזמנים' של הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל
- העשיר שאיבד את כל רכושו
- גאוה ויין שמחמיץ?
- יכול לשכוח לאכול
- שטריימל כבעייה

המשך בעמי 7

והכוח הזה של האדם הוא "צלם אלוקים" שבאדם. ועל ההשפעה הזו של האדם אמרו במדרש [ילק"ש בשלח תשמג]: "בזמן שישראל עושין רצונו של מקום מוסיפין כח וגבורה של מעלה, ובזמן שאין עושין רצונו של מקום כביכול מתישין כח גדול של מעלה".

"ומה תעשה כשתהיה גדול?"

/ הרב יהושע פפר*

אותה שאלת-ילדים נצחית, שמנעד תשובותיה המקובל נע, בהתאם לגיל המשיב, בין שוטר לכבאי, ספורטאי או אסטרונאוט, ורופא או עורך-דין, אינה שכיחה בזירה של בנים חרדיים. אני עדיין מציע אותה, מזמן לזמן, לתלמידי ישיבה העולים אתי בטרמפ (לכל דבר יש מחיר...), אך ללא הועיל. הבחורים תמיד מופתעים, התשובות מעורפלות, ולאחר זמן מגיעות בדרך כלל לאזכורים של משרות תורניות מקובלות: ר"מ בישיבה, ר"מ בישיבה. כאשר ילדי אחת מכיתות ז' הגיעו לביקור אצל ראש ישיבה ידוע, פנה הלה לילדים בשאלת "מה תרצו להיות כשאתם גדולים?". קפץ הקופץ בראש והפציר בתשובה מקורית משהו: "גדול הדור!". הסיכויים אמנם קלושים, וקשה להצביע על מסלול תעסוקתי מקובל כדי להגשים את החלום - אך לפחות הוא שאף גבוה. אין להתפלא על כך שבנים ונערים חרדיים נעדרים תשובות לשאלה הידועה. מצב זה נובע מכך שהחינוך החרדי אינו מציע לתלמידיו היכרות עם מגוון עיסוקים רחב - כמתבקש ממערכת הממוקדת בלימוד תורה באופן בלעדי - ומכך שבמודל הנהוג, נשיאה באחריות לפרנסה נדחית עד לשלבי חיים מאוחרים יותר. קשה אפוא לצפות מהנער החרדי לפתח מחשבות מורכבות ביחס לעתידו התעסוקתי. כל עוד משלימים את החסר באיזשהו שלב עתידי, נדמה שאין בכך הפסד משמעותי מדי. מה שקשה יותר בעיני הוא הנטייה, הניכרת כבר מגיל צעיר, להגדיר את ההישג התורני במונחים של מקצוע. המגמה להגדיר את האדם לפי מקצועו מקובלת אמנם בעולם כולו, ומכאן השכיחות של תשובות כמו "רופא", "עורך דין", או אפילו "ראש ממשלה". אך בחברה תורנית היינו מצפים לגישה אחרת. ערך חברתי-תורני אינו אמור להיות מוענק לפי מקצועו של אדם, או לפי שיוך מוסדי הכרוך בו, אלא לפי מעלתו התורנית. התורה אינה "מקצוע". היא מעלה רוחנית, קשר עם הקב"ה וידיעת דברו. במקום שאיפת הצעיר להיות ר"מ בישיבה, דיין בבין הדין, אברך או אפילו גדול הדור, היינו מצפים לשאיפה מהותית יותר: להיות תלמיד חכם, בן-תורה, איש חסד, עובד ה'. במאמר זה אבקש להרחיב את הדיבור סביב תובנה זו, וליישם אותה דווקא במגרש של הדיון הנערך לאחרונה - בין היתר על גבי דפיו הווירטואליים של כתב-עת זה - על אודות שאלת "החרדים העובדים".

כאשר לימוד התורה מוגדר כמקצוע, לא פלא שחרדים עובדים חווים קשיים משמעותיים, אם ברמה המוסדית ואם ברמה האישית. במונחים של "תורה כמקצוע", הרי שכאשר אדם הופך להיות "עובד", פוקעת ממנו בהגדרה זיקת-עומק לתורה. בדרך זו הרעיון של "רופא תלמיד חכם", "איש עסקים גדול בתורה", וכדומה, הופך להיות אוקסימורון, סתירה פנימית. כמו שאין אפשרות להיות גם רופא וגם טייס, כך אין האדם יכול להיות גם איש הייטק וגם בן-תורה הלומד ומתעלה. כדי לסייע בהתפתחות של שכבה בריאה של אנשים עובדים, היודעים לשמר את הרמה הרוחנית והתורנית המקובלת בחברה החרדית, עלינו להשכיל לראות בתורה ובלימודה אורח חיים (וכך גם להנחיל לדור הבא), ולא שיוך מקצועי. המפגש הראשון שלי בדיכוטומיה שבין האברך לבין העובד נערך בעת היותי גבאי בישיבת "בית ישראל", ישיבה לבני חו"ל, שבה זכיתי לראשונה להיכנס לאוהלה של תורה. באותה העת חלקה הישיבה בית מדרש עם בית הכנסת השכונתי, מה שהעלה לעתים התלבטויות ביחס לחלוקת המקום בין השניים. באחד המקרים, שאינני זוכר את פרטיו, ציינתי לאחד המתפללים הקבועים שאנו מעדיפים לעשות הפרדה בין תלמידי הישיבה לבין בעלי-הבתים השכונתיים. הדברים נאמרו מתוך תמימות, אך הלה, לתדהמתי, הגיב בכעס: מה פתאום לכנות אותנו "בעלי-בתים"? אנחנו נראים לך "בעלי-בתים"? לתומי, סברתי שאדם יכול בהחלט להקדיש את עתותיו ללימוד תורה, ולצד זה להיות "בעל-בית" (בעל משפחה, בעל בית) במסגרת החיים הקהילתיים. לנוכח תגובת אותו מתפלל הפנמתי שהסיפור מורכב יותר. שלא כפי שהנחתי, למדתי על קטגוריה אנושית, נחותה משהו, של "בעל-בית" (בעל'בת), המתארת אדם שאינו מקדיש את כל עתותיו ללימוד תורה. לזכותו של אותו אברך ייאמר שהוא ניגש אלי מאוחר יותר והתנצל על ההתפרצות. אך המסר עבר: סברתו של "בעל-בית" רדודה ופשטנית; דעתו הפוכה מ"דעת תורה"; ולא זו בלבד, אלא שגם במציאות הריאלית יש קטגוריות נפרדות, הפוכות, של "בעל-בית" ו"אברך". האחד בהכרח מפקיע את השני.

הגדרות קטגורית אלו, המנגידות בין לימוד תורה בתור מקצוע (אברך) לבין בעל מקצוע שאינו לימוד תורה בלבד (בעל-בית) יוצרות אשליה. הגדרות קטגורית אלו, המנגידות בין לימוד תורה בתור מקצוע (אברך) לבין בעל מקצוע שאינו לימוד תורה בלבד (בעל-בית) יוצרות אשליה מסוימת. בניגוד לקביעת חז"ל שהתורה היא נחלת הכלל ("כל הרוצה ללמוד יבוא וילמד"[1]), עולה מתוכן כי מעלת התורה כרוכה ושמורה איכשהו לגילדת "בעלי המקצוע התורני". מי שאינו חבר בגילדה, מודר, לפחות במידת מה, ממעלתה. אדייק את הדברים. ישנה מעלה מיוחדת המכונה בפי חז"ל "תורתו אומנותו". לדברי חכמים, מי שחי במעלה זו יוצא מהסדר הרגיל של חיים יהודיים, עד שהוא פטור (בין היתר) מן התפילה.[2] אולם, כפי שמבואר שם, מעלה זו שמורה ל"רבי שמעון בר יוחי וחבריו", ואינה מאפיינת אפילו אמוראים מן השורה. מדובר,

לפי הגישה המקובלת, באדם שעסוק רק בתורה, למעט כל עיסוק ארצי.[3] במונחים של היום, הוא אינו יודע מהו מצב חשבון הבנק, אינו קובע תורים לרופא, ואינו מכיר את תפריט סעודות השבת. כיום, בניגוד לכך, כל אדם שקובע את "מקצועו" בתורה מכונה "תורתו אומנותו" - בלי קשר והלימה למידת מעורבותו ב"דרך ארץ". הדגש החברתי של מעמד "תורתו אומנותו", הרלוונטי בהקשר המודרני בעיקר לדיחוי משירות צבאי, פוגע במהות מעלת לימוד התורה. ניסיון החיים מלמד שאדם הלומד יום שלם אינו בהכרח גדול יותר בתורה או בשלל מעלותיה - הכוללים ענוה ויראה, צדקות וחסידות, יושר ונאמנות, והיותו משמח את המקום ואת הבריות[4] - ממי שאינו עושה כן. בדברי חכמינו עולה תובנה זו מאליה: לא נמצא בהם דיון על חלוקת הזמן בין תורה למלאכה של רבי יוחנן הסנדלר, של רבי שמעון שזורי או של רבי יצחק נפחא. מספר השעות ביממה שהשקיעו חכמים שונים בלימוד תורה מעולם לא עניין מאן דהו, ומעלתם נקבעה לפי מהותם ולא לפי מקצועם. במחוזותינו, מנגד, נהוג שעם חתונתו זוכה תלמיד הישיבה לתואר "הרב", ובכמה קהילות כל חתן מלביש עצמו, עם החתונה, ב"חלוקא דרבנן". בכך הופכת התורה לקטגוריה מקצועית, ללא קשר הכרחי למידת התורה ומעלותיה המקננים בו. ניתן לשער כמה סיבות לשינוי ערכים זה, והדיון בהן הוא נושא למאמר בפני עצמו. אך תהיינה הסיבות כפי שתהיינה, הדבר משקף תפיסה חברתית המקדשת ומבכרת את המקצוע על-פני המהות, את המוסד על-פני האדם, ולענייננו - את הלומד יום שלם על-פני העובד לפרנסתו, ללא קשר לגדלותם התורנית. יש לכך השלכות לא פשוטות עבור אותו "עובד לפרנסתו". לפני מספר שנים, הקים איש עסקים ותלמיד חכם מוסד ישיבתי (לבני התיכון) בריכוז חרדי בחו"ל. בהזדמנות מסוימת, לאחר שהמוסד התבסס ואף שגשג, ביקש המייסד להעביר שיעור לתלמידי הישיבה בין כותלי בית המדרש. להפתעתו (או אפילו תדהמתו), נאמר לו על-ידי הנהלת הישיבה הרבנית שהדבר אינו מתאים: רק מי שזכה להיות "כלי קודש" (שכל עתותיו קודש לה') ראוי להעביר שיעור בישיבה. זכותו בתור מקים המוסד לא עמדה לו, והוא נאלץ לוותר על שאיפותיו להעביר מחכמתו ומניסיון חייו לתלמידי הישיבה. התרחשות זו (יתכן שהיא אינה מייצגת, בוודאי לא בחו"ל, את כלל הציבור) מתאפשרת לנוכח התפיסה הרווחת, שכאמור מדגישה את המקצוע ולא את המהות, את המוסד ולא את האדם.

[1] קידושין סו, א. / [2] שבת יא, א. / [3] רבו הביאורים בסוגיה של פטור תלמידי חכמים מתפילה, ודברינו הם על-פי הפירוש הרווח בסוגיה, כפי שבא לידי ביטוי בפסק השלחן ערוך הרב (תלמוד תורה, סעיף ד): "מי שתורתו אומנותו... אינו מתפלל כל עיקר: כיון שמבלעדי כן אינו מבטל מלימודו אפילו רגע, גם בשביל התפלה לא יבטל. ואף שצריך לבטל ולהפסיק לימודו לעשיית כל המצוות, אפילו של דברי סופרים, מכל מקום תפלה הואיל ואינה אלא בקשת רחמים על ענייני עולם הזה, אין לו להניח חיי העולם ולעסוק בחיי שעה. אבל אנו מפסיקין בין לקריאת שמע בין לתפלה, כיון שמבלעדי כן אנו מבטלין הרבה". / [4] ראו בתחילת פרק קנין תורה (אבות, פרק ו)

המשך בעמוד 9

שו"ת קיץ
הרב שבתי יגל / הכולל הקהילתי רעננה

ברכת החודש

שואל א. כהן גבאי בית כנסת אשכנזי במרכז הארץ:
כבוד הרב שלום וברכה. לקראת שבת מברכים חודש אלול ברצוני לשאול את הרב מספר שאלות בעניין מנהג 'ברכת החודש'.

באופן כללי, שמתי אל לבי, כי הרבה פעמים ישנם וויכוחים בכל מה שקשור למנהג 'ברכת החודש', בהקשר לכמה וכמה פרטים במעמד זה, ואמרתי בלבי, אעלה על הכתב את כל הנקודות שבהם ישנם חילוקי דעות בין המתפללים השונים וכן שאלות נוספות בעניין זה, ואשאל את הרב, מתוך תקווה כי חברי הקהילה יקבלו את תשובותיו של הרב וינהגו לפיהם.

השאלות הן כדלהלן:

א. כאמור לעיל, מתי הזמן הנכון בו השליח ציבור צריך לקחת את ספר התורה ולהחזיקו, לפי אמירת 'מי שעשה ניסים'? או לפני אמירת 'ראש חודש פלוני יהיה ביום וכו'?

ב. מתי הזמן הנכון להכריז על המולד?

ג. אם ראש חודש חל בשני ימים, למשל בימים ב' וג', האם יש לומר שראש חודש יחול ביום השני וביום השלישי, או שיש לומר ביום השני ולמחרתו ביום השלישי?

ד. כהמשך לשאלה ג', אם ראש חודש חל בשני ימים, האם יש לומר בנוסח ההכרזה 'הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה' או שמא יש לומר הבאים עלינו וכו'?

ה. בתחילת ברכת החודש כשאומרים 'יהי רצון מלפניך וכו' שתחדש עלינו את החודש הזה וכו', האם יש לומר את החודש הזה, או שמא יותר נכון לומר את החודש הבא?

ו. בחלק מן הסידורים בסיום ה'יהי רצון' הנ"ל מופיעים המילים הבאות 'בזכות תפילת רב', שאלתי רבים לביאור מילים אלו שלכאורה אינן מובנות, ולא קיבלתי תשובה מספקת, לרב יש הסבר המניח את הדעת למילים אלו?

ז. האם כשמברכים את חודש מרחשון וחודש ניסן יש לומר 'ולגשמים בעתם' או לא?

כמו כן, אשמח מאוד אם הרב יוכל באופן כללי לסקור מנהג זה של 'ברכת החודש', מה מקורו, טעמו, ומה עניינה של תפילת 'מי שעשה ניסים' למעמד זה?

תשובה: אשתדל לעבור ולבאר פרשה זו.

ראשית יש להזכיר, כי בזמן שהיו בית דין 'סמוכים[א]' היו מקדשים את החודש על פי ראיית המולד, כמבואר במשניות במסכת ראש השנה, על ידי שהיו באים שני עדים שראו את חידושה של הלבנה, ומעידים על כך בפני בית דין של שלושה דיינים, בית הדין היה בודק את עדותם, וקובע כי החודש 'מקודש' וכל הקהל שהיו שם היו

עונים 'מקודש מקודש' ואותו היום נעשה ראש חודש.

אולם כיום אין לנו בית דין 'סמוכים' ואנו 'סמוכים על שולחנו' של הלל[ב] שראה וחזה את התבטלות הסמיכה והבין כי לא יוכלו יותר לקדש את החודש ויתבטלו כל מועדי ישראל הנקבעים על פי חדשי הלבנה, ולכן עמד וחישב וקידש את כל החודשים והמועדות עד ביאת משיח צדקנו במהרה בימינו.

מקור מנהג 'ברכת החודש' וטעמו

מנהג זה של 'ברכת החודש' אינו מוזכר בתלמוד בבלי או בתלמוד ירושלמי[ג], אולם הוא כן מוזכר בדברי הראשונים, ומהם למדנו שני טעמים למנהג זה.

יש מהראשונים[ד] שכתב שמנהג זה יש בו מעין השלמה וקידוש החודש שנעשה על ידי הלל, אולם ראשונים ואחרונים דחו את דבריו[ה], וכתבו[ו] שהטעם למנהג זה הוא כדי להודיע לעם מתי יחול ראש חודש כדי להיזהר בו ובתלוי בו, כגון - שינויי התפילה, איסור תענית, איסור עשיית מלאכה לנשים וכיו"ב, וקבעו הכרזה זו בשבת שלפני ראש חודש משום שאז רוב העם נמצא בבית הכנסת.

עוד נהגו מעבר להכרזה עצמה מתי יחול ראש חודש, לברך את החודש הבא שיתחדש לטובה ולברכה וכו'.

ומשום ברכות ותפילות אלו הנאמרות בסמוך להכרזת החודש, נקרא מנהג זה 'ברכת החודש'[ז] ועל שם מנהג זה, נקראת השבת כולה - 'שבת מברכים'[ח].

סדר ברכת החודש

וכך סדר 'ברכת החודש' (לפי נוהג האשכנזים):

מתחילים בתפילת "יהי רצון מלפניך וכו' שתחדש עלינו את החודש הזה וכו' ותפילה זו מבוססת על תפילת רב המוזכרת בגמ' במסכת ברכות[ט] שכך היה רגיל רב להתפלל בכל יום לאחר תפילתו.

יש הנוקטים[י] שהנוסח הנ"ל לומר 'החודש הזה' הוא טעות ויש לומר 'החודש הבא', שהרי אנו מברכים את החודש הקרב ובא ולא את החודש הנוכחי.

הטעם שקבעו תפילה זו סמוך להכרזת ראש חודש, היא משום שבברכה זו המילה 'חיים' מוזכרת י"א פעמים, כנגד י"א חודשים שמכריזים עליהם (מלבד חודש תשרי שאותו אין מברכים וזאת משום שנאמר '**בכסה** ליום חגנו'[יא])

וזהו פשרם של מילות סיום התפילה 'בזכות תפילת רב' - לפי הנוסח המובא בחלק מהסידורים - שכאמור תפילה זו היא תפילת רב המוזכרת במסכת ברכות, אולם עדיין יש להתפלא מדוע יש לציין זאת ומהי הזכות היתרה בכך שהיא תפילת רב, ומשום כך יש שציינו שהנוסח הנכון הוא 'בזכות תפילת רבים' ויש שנקטו שמילים אלו מקורם בטעות של אחד המדפיסים, שראה באחד הסידורים שלאחר התפילה הנ"ל כתבו 'ברכות, תפילת רב' וכוונתם רק לציין מהיכן לקוחה תפילה זו, והתחלפה למדפיס האות ר' באות ז', ומזה יצא לו 'בזכות תפילת רב'[יב].

לאחר תפילה זו, נוהגים להכריז את זמן המולד, וטעמים שונים נאמרו בזה, או משום להשוות מעמד זה למעמד קידוש החודש, או כדי לדעת מתי תחילת זמן 'ברכת הלבנה' וסופה[יג], אולם יש שנהגו להכריז על זמן המולד קודם הכרזת ראש החודש[יד].

לאחר מכן אומרים את תפילת 'מי שעשה ניסים', והטעם לתפילה זו לפי שמצוות ראש חודש היא המצווה הראשונה מיד לאחר שנגאלו ישראל ממצרים, לכן מתפללים על הגאולה בכל פעם שקובעים ראש חודש[טו].

לאחר אמירת 'מי שעשה ניסים' מכריז השליח ציבור מתי יחול ראש חודש, ואומר ראש פלוני יהיה ביום הראשון / השני / השלישי, וכן הלאה, ואם ראש חודש הוא שני ימים, יאמר ביום השני וביום השלישי, אולם אם חל ראש חודש בשבת קודש וראשון, יאמר ביום שבת קודש **ולמחרתו** ביום הראשון, ועיין בהערה הטעם[טז].

לאחר הכרזת יום השבוע שבו יחול ראש חודש אומר 'הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה', ואם ראש חודש שני ימים יש להסתפק אם לומר **'יהבאים עלינו'** או **'יהבא עלינו'** ושורש הספק האם מילים אלו נסובות על החדש וא"כ יש לומר בלשון יחיד, או על הימים שבהם יחול ראש חודש ואם כן יש לומר בלשון רבים.

המנהג הפשוט לומר 'הבא' בלשון יחיד, אולם יש הנוקטים[יז] שיש לומר 'הבאים'.

לאחר הכרזת ראש החודש, אומר השליח ציבור את ברכת "יחדשהו' כפי הנוסח הנמצא בסידורים[יח].

האם יש לעמוד בשעת 'ברכת החודש'

המגן אברהם[יט] כתב שיש לעמוד בשעת 'ברכת החודש' משום שאף על פי שאין למעמד זה קשר לקידוש החודש[כ], מכל מקום אנו עושים זכר לקידוש החודש שהיה בעמידה[כא].

מנהג חלק מבני עדות המזרח שאין צורך לעמוד בשעת הכרזת ראש חודש.

החזקת ספר תורה

ועתה נבאר מדוע השליח ציבור מחזיק ספר תורה במעמד זה, ומאיזה שלב יש לו לאחוז בספר תורה:

הנה מצינו בפוסקים ב' טעמים להחזקת ספר תורה בעת 'ברכת החודש':

א. פעמים היו מביאים ספר תורה למעמד קידוש החודש כדי להשלים למניין ומשום כך היו עומדים לכבוד הספר תורה שאינו במקומו, ולזכר זה גם אנו מחזיקים ספר תורה בעת מעמד 'ברכת החודש'[כב].

ב. כדי שבזכות הספר תורה הקב"ה יקבל את תפילתנו ויחדש לעינו את החודש הזה לטובה ולברכה ולעורר את הכוונה[כג].

לפי הטעם הא' יש להחזיק את ספר התורה רק בעת הכרזת ראש החודש, ואילו לפי הטעם הב' יש להחזיק את ספר התורה בעת התפילות והברכות על החודש, ואנו אוחזים מזה ומזה[כד], ולכן אנו מחזיקים את הספר הן בשעת ההכרזה והן בשעת הברכה, אלא שיש מנהגים שונים ממתי צריך השליח ציבור להחזיק את הספר, האם מתחילה כבר בעת אמירת "יהי רצון' או שמא מעת אמירת 'מי שעשה ניסים' או רק קודם הכרזת ראש החודש[כה].

'גשמים בעתם'

באשר לאמירת 'גשמים בעתם' בחודשי מרחשון וניסן, נראה פשוט שמכיוון שיש בחודשים אלו חלקים מן החודש בהם אנו מבקשים 'ותן טל ומטר' הרי שיש להזכיר בברכת חודשים אלו את המילים 'ולגשמים בעתם'.

אתה הראת לדעת שיש חילופי מנהגים ונוסחאות שונות, ועל אף שיש מנהגים / נוסחאות מדויקים יותר, מכל מקום יש לכל נוסח

שורש ומקור, ולכן רע בעיניי התופעה המתרחשת לעיתים קרובות, שכאשר השליח ציבור נוהג כמנהג אחד, רץ לעברו 'מדקדק' מן ציבור המתפללים ומוחה בו על כך שלא לקח את הספר תורה בזמן הנכון לדעתו, או על כך שלא אמר את הכרזת ראש החודש בנוסח הנכון לדעתו, וכיוצא בזה, ומבלבל את התפילה במהומות גדולות, ואילו היה מתבונן ולומד היה מבין שלכל נוסח ומנהג יש שורש ומקור נאמן.

יהי רצון שמי שעשה ניסים לאבותינו וגאל אותם מעבודת לחרות הוא יגאל אותנו בקרוב במהרה בימינו, אמן!

א - עיין טור ושו"ע חו"מ סימן א.
ב - מתקופת האמוראים ואין זה הלל הזקן.
ג - אולם יש הרוצים למצוא סמך מדברי הירושלמי סנהדרין כה: 'א"ר יסא כנון אנא מן יומוי לא צלית מוספא מן דלא ידע אימת ירחא'.
ד - ראבי"ה חלק ב' - מסכת ראש השנה סימן תק"ל. ועיין בביאור דבריו בספר 'ברכת החודש' לרב צבי כהן שליט"א (תשע"ה) פרק א' הערה א'.
ה - עיין לבוש סימן תכ"א, מחצית השקל ריש סימן תי"ז, וכן ביראים דלקמן.
ו - יראים סימן רנ"ט (דפוס ישן - ק"ג)
ז - אולם בסידורי עדות המזרח קוראים למנהג זה 'הכרזת ראש חודש' ולא 'ברכת החודש'.
ח - ומצינו שיש בשבת זו מנהגים מיוחדים עיין בספר 'ברכת החודש' פרק י"א.
ט - דף ט"ז עמוד ב'.
י - הערת הגאון האדר"ת מובא בלוח א"י להגרי"מ טיקוצ'ינסקי זצ"ל בשבת מברכים חודש מרחשון, ויש שיישבו את הנוסח הקיים - עיין בספר ברכת החודש פרק ה' הערה ד'.
יא - ועיין טעמים נוספים מדוע לא מברכים את חודש תשרי בספר הנ"ל פרק ב' סעיף א', ויש לציין שיש הנוהגים שלא לברך גם את חודש מנחם אב עיין שם סעיף ג'.
יב - עיין בכל זה בספר הנ"ל פרק ה' סעיף ד'.
יג - עין בספר הנ"ל פרק י' סעיף א' ועיין שם טעמים נוספים.
יד - סידור הגרש"ז.
טו - לבוש סימן תכ"א סעיף א'.
טז - כדי שלא יטעו לחשוב שהכוונה ליום ראשון הקרוב, וגם כדי שלא להשוות את את יום השבת ויום הראשון אלא לעשות את יום ראשון טפל ליום השבת, אולם יש שגם בשני ימי חול היו אומרים 'ולמחרתו', עין בכל זה בספר ברכת החודש פרק ו'.
יז - כך מביא בספר הנ"ל פרק ו' הערה י"ז בשם מעורר ישנים סימן כ"ו אות קי"ד עמוד ק' וטעמו שאם מילים אלו היו נסובות על החודש היה צריך לומר ראש חודש פלוני הבא עלינו ועל כל ישראל לטובה יהיה ביום אלמוני, ומכך שאין הנוסח כך מוכח שהמילים 'הבא עלינו' נסובים על ימות השבוע שבהם יחול ראש חודש.
יח - ויש בזה נוסח קצר ונוסח ארוך ובארץ ישראל המנהג לומר בנוסח הארוך.
יט - או"ח ריש סימן תי"ז.
כ - כטעם היראים לעיל ולא כטעם הראבי"ה.
כא - ועיין ברעק"א במקום שהקשה 'בער אנכי ולא ידעתי היכן מצינו שקידוש החודש היה בעמידה' ועיין בשו"ת אגרות משה או"ח ח"א סימן קמ"ב מה שיישב, וע"ע בשיעורי הגר"א וייס שליט"א פרשת ויקרא - החודש תשע"ב מה שכתב בזה, וע"ע בספר ברכת החודש פרק ד' הערה ט"ו מ"מ נוספים לעניין זה.
כב - שו"ת אג"מ שם.
כג - מקור חיים סימן רפ"ד, וט"ז או"ח סימן צ"ו על סעיף א', ומחצית השקל שם.
כד - שיעורי הגר"א וייס שליט"א שם.
כה - עיין ספר ברכת החודש פרק י' סעיף א' ובהערה שם.

מדוע האוכל מצות אחרי פסח אינו עובר משום בל תוסיף?

/ הרה"ג גמליאל הכהן רבינוביץ שליט"א

בפרשתנו כתוב: את כל הדבר אשר אנוכי מצוה אתכם, אותו תשמרו לעשות, לא תוסף עליו, ולא תגרע ממנו. (דברים י"ג, א') בספר מרפסין איגרי בפרשתנו, הקשו וז"ל: היושב בסוכה לאחר חג הסוכות, עובר על "בל תוסיף", כמובא ב"שולחן ערוך" (או"ח סימן תרס"ו, סעיף א').

קשה: מדוע האוכל מצה לאחר חג הפסח, אינו עובר על "בל תוסיף"? עכ"ל.

א ונראה לתרץ בס"ד שאכן, אין כל הבדל בין מצות מצה למצות סוכה, ובשני המצוות אם יכווין האדם כי העשייה היא לשם מצוה, יעבור ב"בל תוסיף", ואם יעשה את מעשה המצוה ויכווין שלא לשם מצוה, לא יעבור בבל תוסיף.

אלא שבסוכה אין דרך לשבת מחוץ לבית בזמן הסתיו, כי אם לצורך מצות סוכה, ולכך אם יושב בה, ירדנו לסוף דעתו, שמתכוון הוא לשבת לשם מצות סוכה, ועובר בכך על בל תוסיף.

מה שאין כן במצות מצה, שהדרך לאכול מצה בכל ימות השנה, וכדברי המגיד בהגדה של פסח: "שבכל הלילות אנו אוכלים חמץ ומצה", שוב אין ראיה מאכילתו שאוכל הוא לשם מצוה, ומסתמא אוכל הוא סתם שלא לשם מצוה, ואין בכך לאו של בל תוסיף.

ב עוד י"ל בס"ד שהנה חלק ממצות מצה היא, העובדה שאוכל רק מצה ולא חמץ, או שאוכל מצה במקום חמץ. לפיכך, האוכל מצה לאחר הפסח, שאז הרי האדם לא בודל את עצמו מחמץ, אם כן אין ניכר שהמצה נאכלת, ולא החמץ, או שהיא נאכלת במקום החמץ, ולכן בכי האי גוונא אין איסור "בל תוסיף".

אמנם לפי זה, אדם שימשיך לפרוש מן החמץ, ויאכל מצה, ולא חמץ, או מצה במקום חמץ, גם אחרי חג הפסח, אכן הוא יעבור באיסור "בל תוסיף".

לשמוע קול שופר!

/ הרב אליעזר שמחה וייס

כיצד שומעים? אנחנו חיים בתקופה בה לאנשים רבים יש בעיות בהאזנה, והפרעות בקשב וריכוז.

חוסר היכולת שלנו לשמוע ולהקשיב למה שנאמר לנו, בא לידי ביטוי בשתי פנים שונות.

הפן הראשון הוא חוסר היכולת שלנו להקשיב לאדם אחר, היות שאנחנו עסוקים תוך כדי שיחה בפעילות אחרת. תופעה המכונה בעברית: ריבוי משימות.

לא פעם אנחנו מוצאים את עצמנו מדברים עם מישהו ולפתע הוא אומר לנו "סליחה. בבקשה מה אמרת?" "תחזור שנית" וכדומה. בדרך כלל הדבר נובע לא בשל שמיעה לקויה אלא בגלל שהאדם בצד השני עסוק במשהו בעת שאנחנו מדברים אליו. או בגלל שאנחנו מנהלים חיים כה אינטנסיביים ו"יש לנו כל כך הרבה על הראש" והדבר גורם לנו קושי בריכוז.

לאחרונה התפרסם מחקר הקובע כי ילדים רבים חשים היום שהוריהם לא קשובים אליהם, וזאת בגלל שההורים מוסחים על ידי הטלפונים והמסכים שלפניהם.

[במאמר מוסגר אעיר, שלכאורה בבתים של שומרי שבת יש יום אחד "חופש" מכל המכשירים שאנו משועבדים אליהם במשך השבוע. אבל, לצערנו, גם השבת בסיכון בזמננו. זאת, משום ש"ממציאים" כל מיני "פתרונות הלכתיים" המאפשרים עשיית מלאכות בשבת. מטהרים את השרץ בק"ן טעמים ולא לוקחים בחשבון את העיקר והופכים את שבת קודש ליום חול ככל הימים.]

הפן השני הוא, שגם כאשר אנחנו כבר נמצאים במקום ובשעה שאין הסחת דעת, לא סיגלנו לעצמנו את מיומנות ה"הקשבה" כדי לשמוע את הזולת. אנחנו בעיקר עסוקים להבין איך וכיצד להגיב למה שנאמר לנו, עד כדי כך שאין אנו מסוגלים לעבד את מה שהאדם המשוחח אתנו אומר.

בפרשת השבוע כתוב: "ראה אנכי נתן לפניכם היום ברכה וקללה את הברכה אשר תשמעו אל מצות ה' אלוקיכם אשר אנכי מצוה אתכם היום". (דברים י"א כ"ו-כ"ז). האור החיים הקדוש שואל: א. מדוע כתוב "את הברכה" ולא "הברכה" לבד ב) למה כתוב "אשר" תשמעו ולא כתוב 'אם תשמעו'?

מסביר האור החיים הקדוש, שהברכה איננה גמול לכך שאדם שומע למצוות השם, אלא הברכה היא עצם היכולת להקשיב. הברכה היא היכולת להיות מסוגל לשמוע את דברי ה'. וכך כותב האור החיים: "לפי שהשומע דברי אלקים חיים התורה מטיבה נפשו ומישרתו כי יש בה סם חיים כאומרם ז"ל (פתיחתא איכה רבתי) וז"ל המאור שבה מחזירו למוטב, לזה תלה הכל בשמיעה."

מכאן שהגם שהפרשה מכונה "פרשת ראה", המסר העיקרי שלה הוא הברכה ביכולת לשמוע ולהקשיב.

בחודש אלול אנו מתחילים במנהג תקיעת שופר המעורר אותנו לחזור בתשובה. עד שמגיעים ליום הגדול של "ראש השנה" שבו המצווה המרכזית היא לשמוע קול שופר. בכל חג ישנן מצוות מעשיות ובתורה כתוב את טעמיהן. למשל מצוות סוכה, למען ידעו כי בסכות הושבתי. שבת, זכר ליציאת מצרים וכדומה.

למצוות שופר לא ניתן טעם מפורש בתורה. כשאנו מקיימים את המצווה אנחנו מדגישים את חלק השמיעה, ומברכים: "לשמוע קול שופר". דווקא ביום הגדול הזה, יום הדין, אנחנו צריכים ללמוד את העבודה הגדולה הזאת, האומנות לעצור את הכול, להתרכז, להתמקד, להקשיב ולשמוע!

לשמוע את קול השם, לשמוע כל מה שסביבנו, להיות מוכנים להקשיב, לשמוע ולהעריך את מלוא העולם ואת כבוד ה'.

כאשר אנו מסוגלים לכבות הכול מסביב, להקשיב לשני, להקשיב לדברי ה', אז נראה את הברכה הנכנסת לתוך חיינו. ■

סיפור לשבת

רק תשמע אותי - סיפור מהחיים

/ יהודה בן סעדון

אני בן 15 גר בחיפה, יש לי שמיעה לקויה ולכן אני מרכיב מכשיר שמיעה מאחורי אוזני. מס' חודשים לאחר לידתי הבחינו הוריי שאיני מגיב לקולות שהם משמיעים לי... הם השקיעו בי את כל כוחותיהם וגם הצליחו בכך. מאז ומתמיד למדתי בביה"ס רגיל, וכדיי להבין מה מדברים הייתי חייב להיעזר בקריאת שפתיים וכך למדתי עם הזמן לקרוא שפתיים.

בשנים שהיו לי מורים שדיברו באופן ברור עם תנועות שפתיים חזקות וברורות קל היה לי להתרכז ונהייתי חרוץ.

המשך בעמוד הבא...

קרה גם שהיו מורים שהשפם שלהם הסתיר את שפתייהם, היה לי קשה מאוד וזאת הייתה משימה בלתי אפשרית... כשרוצים - מצליחים, וההוכחה הגדולה ביותר לכך היא שהצלחתי לקרא את ההפטרה שלי בבר מצווה.

ביום הולדתי ה־12, קיבלתי מסבתי מתנה טלסקופ. הייתי משקיף דרכו על נמל חיפה והאוניות העוגנות בו. באחד הימים הגיעה לנמל "נושאת מטוסים". צפיתי בספינה זמן רב. זה הדהים אותי לראות עשרות רבות של מטוסים חונים בה. לאחר שלושה ימים לפנות ערב עקבתי אחרי סירה שיצאה מהאוניה עמוסת חיילים לכיוון הנמל, לאחר כרבע שעה כאשר הייתה בדרכה חזרה. סער וגעש הים, עקבתי אחר הסירה שהחלה לעשות דרכה בים הפתוח. מיד הבנתי שהיא בצרות. היא הסתובבה סביב עצמה ונטתה לצדדים. החיילים התרוצצו...

ירדתי מהגג הביתה לקחתי את הטלפון האלחוטי, כשחזרתי לטלסקופ לצפות בהם, הסירה הייתה הפוכה. הפנתי את הטלסקופ לאוניה הגדולה ולנמל, שום תנועה לא נראתה. הבנתי שאיש לא יודע מה קורה. חייגתי 100.

כששמעתי את רשרוש הרמת השפופרת, התחלתי לדבר במהירות. "שלום, קוראים לי שוקי לוי, אני אדם חרש ולא אוכל לשמוע את מה שתגיד. אני מבקש שתשמע אותי, אני מביט בטלסקופ למפרץ. יש שם סירה שהתהפכה. יש חיילים במים, איש אינו בא לעזור. אתה שומע אותי? תזעיק עזרה... אם תצטרך עזרה תתקשר לטלפון..."

ניתקתי והבטתי שוב אל הסירה, עדיין לא הגיעה עזרה.

פתאום כהרף עין התעורר הנמל בשנייה לחיים. עשרות סירות הצלה יצאו בבת אחת מהנמל ומהספינות הסמוכות. התרגשות גדולה אחזה בי וחשתי רעד בכל גופי. מידיי כמה דקות הבטתי על הטלפון לראות אם הנורה מהבהבת. הנורית הבהבה, לחצתי על הכפתור וצעקתי לתוך השפופרת: " זה אני, שוקי, לא אוכל לשמוע אותך, אבל אני יכול לדווח על מה שאני רואה. יש לי טלסקופ משוכלל, בשטח יש כמה סירות מרוץ המקיפות את הספינה, כדאי שתביאו צוללנים. תגידו לספינה הירוקה בקשר לפנות לכיוון קריית חיים, אני מבחין באדם הנאבק בגלים. אכן כך היה, הסירה הירוקה החלה להתרחק לכיוון שציינתי. "יותר ימינה", צעקתי. "עכשיו ישר, טיפה שמאלה. זהו הוא הגיע אליו" ראיתי שהמלח חולץ.

כך התנהל לו מבצע החילוץ המוזר ביותר שהיה אי פעם. ילד בן 12 עם בעיית שמיעה, מנהל לו מבצע חילוץ ימי דרך הטלפון לתחנת המשטרה, משם בקשר עם המחלצים. דיברתי בטלפון כשעה שלימה בלי הפסקה ובלי לדעת אם שומעים אותי. עוד באותו הערב הגיע לביתנו איש משטרה שסיפר להוריי את כל מה שקרה. הסתבר שהשוטרים שמעו אותי כל הזמן ופעלו לפי הוראותיי.

מאוחר בלילה כשישנתי הגיע קצין אמריקאי מהספינה והודה נרגשות להורי. הוא אמר שבזכותי ניצלו 37 מלחים אמריקאים. עוד הוסיף שלמרבה הצער שבעה אחרים טבעו למוות. בזכות הקריאה וההכוונה הראשונית ניצלו עשרות אנשים.

הוא מסר להוריי הזמנה המיועדת לבוא ולבקר בספינה. למחרת פורסם הסיפור בכל העיתונים בארץ ובחו"ל. בבית הספר ידעו חבריי את כל הפרטים.

בהתחלה חשתי אי נעימות מכל ההמולה, לאחר מכן הגעתי למסקנה שעשיתי בחסדי ה' שירות טוב לכל האנשים ולכל הילדים החרשים, שידעו שהם לא פחות מוכשרים מכולם. כעבור שבוע ערכנו ביקור בספינה, התקבלנו בכבוד מלכים. כל מלחי האוניה כ־3000 במספר, עמדו על הסיפון ונפנפו לנו. ממש קידוש שם שמים. לאחר סיור קצר באוניה התכנסנו כולם באולם ענק, שם נשא רב החובל נאום ארוך באנגלית, אח"כ עלה לדבר מפקד משטרת החופים, זה ששמע אותי מדבר במשך חצי שעה ופעל לפי הוראותיי. הוא סיפר את הסיפור כולו. כולם הביטו בי בהערכה. הבנתי שהוא משבח אותי, למרות שדיבר עברית לא הבנתי דבר ממה שאמר... לו ראיתם איזה שפם עבות היה לו - הייתם מבינים מדוע...

שביבים / שאול שיף

תפילת תנאים ואמוראים

אם אתם מאלו שנוהגים לנצל את ימי בין הזמנים כדי לפסוע מעט במשעולי ההיסטוריה המפוארת של ארצנו הקדושה, לבקר במקומות הקדושים, בבתי כנסת עתיקים ובציוני צדיקים קדמונים, הסיפור דלהלן - אותו ראינו בספר הנפלא 'מקרבן לתורה' (מאוצרותיו של הגה"צ רבי אהרן טויסיג שליט"א - הגדה של פסח) - הוא ממש עבורכם. בסערת מלחמת העולם השניה נמלטה ישיבת 'בית יוסף' במינסק לוילנא, בראשות ראש הישיבה הגאון רבי שמואל ויינטרוב זצ"ל. לאחר מכן, כשהשתלטו הקומוניסטים על ליטא ירדה הישיבה למחתרת והתפזרה בכמה עיירות. לימים, כאשר בנסים הצליח ראש הישיבה לעלות לארץ הקודש, פגש יום אחד יהודי שהיה מראשי אחת הקהילות שאירחו את הישיבה. הודה לו הרב מאד על הכנסת האורחים באותה שעה קשה, שהיתה כרוכה בסיכון רב, אבל היתה

לו גם שאלה: הוא התפלל שם, בבית הכנסת המקומי, וחש כזו הארה - שאפילו בתפילת הנעילה ביום הכיפורים לא חש כמותה! חקר הלה: "הרב התפלל בספסל השני מהכניסה, ליד החלון מימין?" "אכן", אישר הרב בפליאה. סח האיש: "בילדותי לקחני אבי זקני לבית הכנסת. כשעברנו ליד הספסל השני הצביע לימין ואמר: קבלה בידינו, שכאשר ערך הגאון מוילנא זצ"ל גלות עבר דרך עיירתנו, והתפלל כאן מנחה, ליד החלון!"... זהו שאמרו (רש"י בראשית כח, יז) שבהגיע יעקב אבינו לחרן נתן אל לבו: אפשר שעברתי על המקום שהתפללו בו אבותי ולא התפללתי בו, ונתן דעתו לחזור! - אם התפללו בו אבותיו, קנה קדושה נוספת בכל תפילה ותפילה! ואם כך לגבי בית כנסת בעיירה בחו"ל שהגר"א מווילנא התפלל בו תפילת מנחה אחת בודדת - מה נאמר אנו על בתי הכנסת העתיקים הפזורים ברחבי הגליל, בהם התפללו תנאים, אמוראים, צדיקים, גאונים, מקובלים וקדושי עליון? נקודה למחשבה, להרגשה, ולהתרגשות...

כסף תמורת סברה

סיפר מרן הגר"ח קניבסקי שליט"א: ה'ז'בינקער רב', שהיה ראש הישיבה ב'תפארת ציון' סיפר לנו בישיבה, שכשהיה בחור למד אצל ר' לייזער טעלזר, ורצה פעם אחת לנסוע הביתה ב"בין הזמנים" אבל כיון שלא היה בידו כסף, נכנס לראש הישיבה ר"א טעלזר וביקש כסף. השיב לו: "נראה לך שאתן לך חינם? תן איזה סברא טובה ותקבל". הרהר הנער רגע קט ומיד אמר: הלא הנני עני, ועני חשוב כמת, ושנינו מצוה לקיים דברי המת! א"כ תן כסף!..." נענה ר"א טעלזר שאינו כן, ד'מצוה לקיים' זה רק כשציווה בעודו חי, ואז אחר שמת מצוה לקיים. אבל אם כשהוא מת עומד וצווח, אפילו יצווח כל היום אינו בכלל מצוה לקיים דברי המת... ומכל מקום נהנה מעצם הסברא ונתן לו כסף לנסוע לביתו.

'בין הזמנים' של הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל

היה זה בבין הזמנים של קיץ שנת תרצ"ה, בהיות הגה"צ רבי יחזקאל לוינשטיין זצ"ל משגיח בישיבת לומז'ה בפתח תקוה, לפני שנסע למיר בפולין. כבר אז היה ידוע בעבודתו על עצמו להתרחק מהנאות עוה"ז וצרכי הגוף. אמנם סיפר המשגיח, כי חשב לעצמו שגם הוא צריך הבראה בבין הזמנים ולחזק את גופו, ועל כן חשב להוסיף ביצה לארוחת הבוקר ולהקדים ללכת לישון מדי ערב. ביום הראשון של בין הזמנים מצאה הרבנית דם בביצה, ובערב בשעה שרצה ללכת לישון הגיע בחור אחד כאורח והתכנית שוב השתבשה. הסתובב המשגיח הלוך וחזור בחדרו והוכיח את עצמו, ושמעוהו ממלמל: "מ'נעמט זיך, מנעמט זיך" [לוקחים, לוקחים...]. לאותו בחור שהגיע אז לביתו של המשגיח ושמע בתמיהה את דברי המוסר מבלי להבין, הסביר המשגיח: "חושבים שהעולם הזה הפקר ולוקחים לוקחים בלי חשבון ושיקול דעת ממי לוקחים ומדוע".

(רבי וועלוול)

העשיר שאיבד את כל רכושו

סיפר הגר"י אידלשטיין זצ"ל מעשה ששמע לפני כמה עשרות שנים מידידו שהיה אוסף כספים עבור כולל חזון איש, וסיפר לו כי פעם בחודש הוא נוסע לרמת גן לקבל תרומה מיהודי מסוים, שהתחיל לתרום מדי חודש לכולל בעקבות מעשה שהיה: אותו יהודי הגיע אחרי השואה כפליט חסר-כל לארץ, ועסק לפרנסתו בקושי ובדוחק בתור פועל שיפוצים. הוא לא זכה לזש"ק, ויום אחד הציע לו חברו, שהיה יהודי דתי, לגשת לחזון איש. שאל אותו החזון איש האם הוא נותן מעשר, ענה האיש שכלל אינו יודע מה זה... אמר לו החזון איש: אתה תתחייב לתת מעשר, ואני מברך אותך שבעזרת ה' תבוא להזמין אותי לברית. כשיצא האיש מה'חזון איש' נזכר שמחר הוא אמור לקבל סכום גדול עבור עבודה שביצע בעבר, והיות שלא היו לו עדיין רהיטים בבית, חשב שיקנה בכסף הזה את החסר. חזר לבית החזו"א ואמר לו שרוצה להתחיל לתת מעשר אך רק מאחרי התשלום הנוכחי, כדי שיוכל לקנות רהיטים. אמר לו החזו"א: כבר ביום הראשון הגיע אליך יצר הרע? אם היצר הרע מפריע - סימן שאתה חייב להתחיל מיד עכשיו! אתה רוצה שיהיה לך ילד, אם כן, מהמשכורת של מחר תיתן מעשר. ואכן זכה האיש לבן, ובנוסף מאז נשלחה ברכה בעסקיו, ובמקום להיות פועל פשוט בשיפוצים, הוא גדל ובנה מאות בניינים ברמת גן. וסיפר לחברו שהמעשר שהוא מחלק כל חודש הוא כ-300 לירות, כשבאותה תקופה משכורת ממוצעת הייתה 50 לירות לחודש! ופירט לו שנותן כך וכך לתלמוד תורה פה, וכך וכך לישיבה שם וכו'. שאל אותו החבר: ולכולל של החזון איש אתה נותן תרומה? ענה האיש: לא, החזון איש לא ביקש. אמר לו החבר שהחזון איש אף פעם לא מבקש, אבל הכל בזכותו, והתינוק חי, וכי לא מגיע לכולל שלו משהו? עשה האיש חשבון והודיע ש-30 לירות כל חודש ייתן לכולל חזון איש. את כל זה סיפר אותו אברך להגר"י אדלשטיין באותו יום שנסע לקחת את התרומה החודשית. אחרי שנה וחצי שוב ביקש אותו יהודי ברכה מהחזו"א שאשתו תלד ילד בריא, שאלו החזון איש: אתה מקפיד לתת מעשר? ענה האיש: כן! אמר החזון איש, אם כן, יהיה בסדר! וכך נולדו ליהודי הזה שני ילדים. המשיך הגר"י אלדשטיין וסיפר: אחרי כעשר שנים חזרתי והתעניינתי מה נשמע עם האיש, ואמרו לי שהיצר הרע התגבר עליו בסופו של דבר, 'וישמן ישורון ויבעט', והפסיק לתרום את תרומתו, וסוף המעשה היה שהסתבכו עסקיו עם הבנקים, ונאלץ למכור את כל מה שהיה לו, והוא עצמו גר בדירת מרתף שכורה בשכונת יד אליהו.

(ע"פ גאון יעקב)

גאוה ויין שמחמיץ?

"הנה כלל ענין הגאוה הוא זה, שהאדם מחשיב עצמו בעצמו, ובלבבו ידמה כי לו נאוה תהלה..." (מסילת ישרים פרק יא). סיפר הגאון רבי יצחק זילברשטיין שליט"א: בחול המועד סוכות, הגיע יהודי אחד לבית גיסי מרן הגר"ח קנייבסקי שליט"א, וסיפר לו שהכין כמות רבה של יין לכבוד החג, אלא שכאשר טעם מן היין, הזדעזע לגלות שכל יינו החמיץ. לאיש נגרם הפסד ועגמת נפש מרובה, והוא פנה אל הגר"ח ובקש לשאול: אולי כבוד הרב יודע את הסיבה לכך?... מרן שליט"א אינו חבר ב'אגודת הכורמים' של יקבי ראשון לציון, ומן הסתם שאינו יודע את הסיבה הטבעית להחמצתו של היין, ובודאי שהשואל גם לא התכוון לכך. אבל מרן הגר"ח יודע מה שלא יודעים הרבה אחרים... מרן הביט בפני השואל, ואמר לו: 'אולי הינך בעל גאוה!' והוסיף: 'יתכן שאתה מתגאה בתוך ביתך, ומתנהג ביהירות כלפי אשתך!' דבריו של מרן קלעו במדויק, ופניו של האיש התכרכמו, ביודעו שככל שאמר הגר"ח, כן הוא המצב בביתו. והגר"י שליט"א ציין מקור נפלא לתשובת גיסו הגר"ח: נאמר בגמרא במסכת בבא

בתרא (צ"ח.): "אמר רב חייא בר יוסף, חמרא מזלא דמריה גרים, שנאמר (חבקוק ב, ה) ואף כי היין בוגד גבר יהיר ולא ינוה". כלומר, למה היין 'בוגד' באדם ומחמיץ? - משום שבעל היין הוא אדם יהיר, וכיון שהוא מתגאה ומתפאר במעלות שאינן בו - במידה כנגד מידה - יינו בוגד בו, שסבורים שהוא יין אך לבסוף נמצא שהוא חומץ. ומיד לאחר מאמר זה ממשיכה הגמרא: "אמר רב מרי, האי מאן דיהיר (מי שמתייהר ומתגאה), אפילו אאינשי ביתיה לא מיקבל (אפילו בקרב אנשי ביתו, דהיינו אשתו, הוא אינו מקובל, והיא מבזה אותו), שנאמר גבר יהיר ולא ינוה, מאי ולא ינוה? בנווה שלו" (-באשתו)... פלאי פלאים!

(להתעדן באהבתך)

יכול לשכוח לאכול

סיפר המגיד רבי שלום שבדרון: איש צדיק היה בירושלים, ושמו רבי יעקב דז'לינר. פעם אחת בא לרבה של ירושלים הגאון רבי שמואל סלנט זצ"ל, ושאלה בפיו: מה יעשה שאחרי סעודת הלילה, אמש, לא בירך ברכת המזון? אמר לו רבי שמואל: בוודאי מקפיד אתה תמיד לברך (ברכת המוציא) על ככר לחם שלימה, שוב אפוא לביתך ותבדוק, ובוודאי תמצא שהכיכר שלימה, וכלל לא אכלת... רבי יעקב חזר לביתו ומצא שבאמת כך היה: הוא לא בירך, מכיון שלא אכל... שאלו אחר כך את רבי שמואל סלנט, מנין ידע שרבי יעקב לא אכל? ענה הרב סלנט: ידעתי שר' יעקב יכול לשכוח לאכול, אבל לא יעלה על הדעת שהוא יכול לשכוח ברכת המזון!... ומה היה למעשה? ר' יעקב אכן התכונן לסעודת לילה, אבל לפתע הגיע שליח של הרב מבריסק, הגאון רבי יהושע לייב זצ"ל, שהוא קורא לו, והוא, כמובן קם מיד והלך לרב, שהה שם כל הלילה, ומביתו מיהר בבוקר לרבי שמואל סלנט עם השאלה שנתעוררה אצלו!...

('במשנת הפרשה' מתוך 'שאל אביך ויגדך')

שטריימל כבעייה

משולחנו של הרה"ג רבי מרדכי הלוי שוורצבורד שליט"א מורה הוראה 'נאות שמחה' - מודיעין עילית

שאלה: אני שדכן ויש לי שידוך להציע, וכפי שאני מכיר את צד החתן וצד הכלה זה יכול מאד להתאים. אלא שבעוד אבי החתן מקפיד מאוד שבנו ילבש שטריימל לאחר החתונה, הכלה המדוברת מסרבת שבעלה ילבש שטריימל. האם עלי לגלות על כך לשני הצדדים, או לחכות לאחר כמה פגישות שהשידוך יתחמם, ואז סביר להניח שיתפשרו ביניהם.

תשובה: אם לא שואלים בפירוש, עדיף שלא לגלות כדי שלא לקלקל את השידוך. ואף שהשדכן יודע את רצון הצדדים אין לו חובה לגלות בזמן שיש סבירות שבהמשך יוותרו על הדרישה הזאת. ויעוי' בקהילות יעקב יבמות סי' בענין הסתרת בעיות לא עקרוניות.

ומעשה שהציעו בת בגיל עשרים ושש לבחור בן עשרים ואחת, והורי הכלה שאלו אחד מגדולי הדור שליט"א האם לגלות את הגיל האמיתי, ואמר להם שעד שנתיים מותר לשנות כי זה לא משמעותי. ומשכך אמרה אם הכלה לשדכנית שבתה בת עשרים וארבע, אך גם השדכנית ידעה מהוראה זו, וכיון שחשבה שזהו הגיל המקורי, שינתה אף היא בשנתיים ואמרה לצד החתן שהכלה בת עשרים ושתיים... והסכימו לגשת לשידוך. ואמנם בפגישה השלישית הודיעה הכלה לחתן שהיא באמת בת עשרים ושש, אך הוא כבר לא נרתע מכך לאחר שהתרשם כי זהו השידוך המתאים לו. ללמדך שהשידוך הוא מן השמים ואין לקלקל, אך כמובן שיש ליזהר מלהסתיר דברים מהותיים.

"ומה תעשה כשתהיה גדול?" - המשך

נכחתי פעם כאשר ידיד שיצא לעבוד נשאל את השאלה, הבנאלית לגמרי ברחוב החרדי, "איפה אתה לומד היום?". התפתלותו מתוך אי-נוחות ניכרת העידה כמאה עדים על הנטיה שלנו להסתכל בקנקן המקצועי, ולא במה שיש בו. אם שפת החברה גוזרת שאדם היוצא לעבוד יורד בהכרח ממעלתו התורנית והרוחנית, אין להתפלא על גורלו המורכב, שלא לומר קשה, של מי שעושה כן. אך הגזרה עבור מי שיצא לעבוד לפרנסתו קשה יותר מאי-נוחות בלבד. האדם הוא יצור חברתי, ותפיסות חברתיות, לצד ההכרה החברתית שהן גוזרות, משפיעות על כולנו עמוקות. ברי שהקושי למצוא במחוזותינו יראים ושלמים המשלבים עיסוק במלאכה עם היותם תלמידי חכמים העוסקים בתורה, היא תולדה - כמובן לצד גורמים נוספים - של חברה הנוטה לייחס ערך תורני רק למי שעיסוקו הבלעדי הוא בתורה ובהרבצתה. שפה, ובכללה סולם התארים המקובל במודעות ובפרסומים, מתכנים חדשותיים ועד למועדות אבל, מכוננת מציאות לא פחות ממה שהיא משקפת אותה. אם שפת החברה גוזרת שאדם היוצא לעבוד יורד בהכרח ממעלתו התורנית והרוחנית, אין להתפלא על גורלו המורכב של מי שעושה כן. מצד אחד, האחריות האישית למצבו הרוחני רובצת רק עליו; אך מהצד השני, אין להתכחש מהשפעתו העוצמית של לחץ חברתי על האדם, שמשמש גם תירוץ זמין בשעת מבחן. למחיר זה אבקש להוסיף נדבך נוסף. החיים דינמיים בהגדרה. כל אדם נמצא בתנועה רוחנית. כן ביאר הגר"א את דברי הפסוק במשלי, "אורח חיים למעלה למשכיל למען סור משאול מטה": "האדם נקרא הולך, שצריך לילך תמיד מדרגה לדרגה, ואם לא יעלה למעלה - ירד מטה מטה, חס ושלום, כי אי אפשר שיעמוד בדרגה אחת".[5] הואיל ואין בו מצב של ניוטרל, והוא מצוי בתזוזה תמידית, המגדיר העיקרי של האדם הוא הכיוון: האם הוא נמצא בכיוון של עלייה, או בכיוון של ירידה? עבור האדם העובד, זה שעזב את ספסלי בית המדרש לטובת עיסוק בפרנסה בחלק משמעותי מתוך היום, תקופת לימודיו בישיבה אמורה לספק מקפצה כלפי מעלה, כיוון של צמיחה

ועלייה. בהקשר הזה, מטרת הישיבה היא להכשיר את האדם להיות "בן-עלייה" - אדם שכיוון חייו הרוחניים הוא כלפי מעלה, בצמיחה נמשכת ובהתפתחות תמידית. אמת, לא כל אדם יישאר לצמיתות בתוך מסגרת של לימוד תורה בלבד - אך הישיבה נועדה להכין אותו, כמו אינקובטור רוחני, למסלול של עלייה שיתמיד גם כאשר הוא כבר לא יימנה על יושבי בית המדרש. אולם, נדמה שתקופת הישיבה, בפרט לגבי מי שיצא ממסגרת לימודית של יום שלם, אינה נתפסת היום כמקפצה וכאינקובטור לצמיחה עתידית, אלא כנקודת שיא ופסגה שאליה מגיע האדם. כך, במקום להסתכל קדימה למסלול של גדילה ושגשוג רוחני-תורני, נקרא האדם העובד להביט אחורה, לתקופת הנעורים של שהותו בישיבה, בניסיון לשחזר, ולו במקצת, את ימי הזוהר. שחזור כזה הוא כמובן מן הנמנע. דעת לנבון נקל שאדם בעל מקצוע, מטופל באישה וילדים, שנמצא בתקופה אחרת של חייו גם מבחינה שכלית ומנטאלית, אינו אמור לחיות את חיי תלמיד הישיבה בשום דרך שהיא. למרות זאת, אצל רבים, הן לומדי תורה והן שאינם, רווחת התפיסה שתקופת הישיבה הצעירה ממשיכה לייצג את השיא. מי שיכול מיישם את משאלת השחזור במסגרת תורנית חילופית, דוגמת "חניכי הישיבות". לגבי מי שאינו יכול, החיים כולם הופכים מסלול של ירידה תלולה מפסגה הולכת ומתרחקת. תפיסה זו משתקפת, למשל, במסגרות לימוד המוצעות לאדם העובד. לאחרונה נתקלתי בפרסום לאחת המסגרות, שבו נאמר כי "רבים חפצים לחזור לטעם של פעם, לטעם המתוק הזכור מימי הישיבה, לשנות העונג בהתעמקות בנבכי סוגיא, לזמני ההתנצחות בריתחא דאורייתא [...] לטעם ההנאה אשר טרם התפוגג". חשוב בוודאי לנצור בלב את הנועם והייחודיות של תקופת הלימוד בישיבה. אך המטרה בכך אינה אמורה להיות "לחזור לטעם של פעם", אלא שאותו טעם ידרבן ויתמרץ את האדם לתור אחר טעמים חדשים - טעמי תורה שונים מאלו של הישיבה, וכן טעמי עבודת ה' אחרים - בהתאם למצבו הנפשי והשכלי בעידן שונה מאד מימי הלימוד בישיבה. תקופת הישיבה אמורה לתת לאדם תנופה מדהימה, וקטור אנושי לכיוון מעלה ש"גם כי יזקין לא יסור ממנה". אולם, כדי שתוצאה זו תתממש, על האדם - בוודאי האדם העובד לפרנסתו - לשים את פעמיו קדימה, בהתאם לגילו, לנסיבות חייו ולצמיחתו האישית, ולא אחורה למציאות מדומה, גם אם מופתית, שאינה תואמת את תנאי חייו. עולם התורה אינו שייך רק לצעירים. אין חובה שאדם בן חמישים יחגוג את יום שמחת תורה בדיוק באותם צורה וסגנון כמו נער בן שבע-עשרה. אם ניתן להסכים על כך, אפשר להמשיך ולקבוע שאין חובה שלימוד התורה שלו, אם בתכנים ואם בסגנון, יותאם אחד לאחד למקובל בעולם הישיבות. כן הדבר גם ביחס לעבודת ה' בכלל, שאף היא אינה אמורה להישאר קבועה וסטטית, וכשיום כוללת גם היטב מרכזי של אחריות על בני הבית.תובנה זו חשובה לכל אדם, אך היא חיונית עבור מי שיצא לעבוד לפרנסתו. אדם גדל הוא אדם משתנה: הצמיחה נסמכת על העבר, אך פניה לעתיד. השאלה שהעמדנו בפתח הדברים - שאלת-הילדים "מה תעשה כשתהיה גדול?" - היא למען האמת שאלה מכשילה. השאלה החשובה יותר אינה "מה תעשה כשתהיה גדול?", אלא "מה תהיה כשתהיה גדול?". בתור מחנכים, אין אנו רוצים לשאול זאת את ילדינו, אלא מצפים שישאלו זאת את עצמם, ואף יענו - להיות תלמיד חכם, להיות בן-תורה, להיות עובד ה'. אכן, אין לאף אחד תשובה ברורה לשאלת "מה אעשה" כשאגדל. הדבר תלוי בגורמים רבים מדי שאינם מצויים בשליטתנו. הצעיר יכול אמנם לשאוף לכל מיני מקצועות ועיסוקים, כולל בחירה תעסוקתית בתחום מן התחומים, אך בידיעה מראש שסיכויי מימוש התכנית אינם בהכרח גבוהים. בניגוד לכך, השאיפה של "מה אהיה" - תלמיד חכם, עובד ה' - היא שאיפה נכונה, ריאלית וחיונית. על הצעיר לומר לעצמו: "לא משנה מה בדיוק אעשה, ואיך שעות יומי יחולקו - עדיין אחיה חיים של בן-תורה, אקבע את מרכז הכובד של חיי בתורה ובמצוות, ואקדש שם שמים בהליכותי". על כן אמרו חכמים כי "הכל בידי שמים, חוץ מיראת שמים" - לא כדי לצמצם את תחום הבחירה החופשית של האדם, אלא כדי להעצים את כוח הבחירה במה שהוא באמת, לעומת מה שהוא עושה בעיסוקו ובמקצועו. ככל שנוכל להעצים את הערך האמיתי של לומדי התורה, בניגוד לערך המדומה של שיוך מוסדי או "מקצועי", כך נוכל לתמוך בהתפתחות של שכבה איכותית של בעלי-בתים שהם גם בני-תורה ותלמידי חכמים. מסיבות שונות ומגוונות, נראה שקבוצת "החרדים העובדים" עשויה רק לגדול בשנים הקרובות. קבוצה זו עומדת בפני קשיים אובייקטיביים של שילוב חיי מעשה מלאים עם תורה ויראת שמים. לא בכדי היו חכמים שקבעו כי לא נמצא את התורה "לא בסחרנין ולא בתגרין", ואף כיום יש מקצועות רבים ששילוב התורה עמהם אינו נעשה בנקל. רבי אברהם דנציג, בעל ה"חיי אדם" וסוחר בעצמו, מלמד אותנו כי השילוב אפשרי. הוא גם מלמד על הקשיים הכרוכים בו:

והנה ידעתי כי יתלחשו עלי, ויאמרו הגם שאול בנביאים? הלא זה האיש ידענו בו שהיה מסוחרי ארץ [...] ותורתו אימת נעשית? דע לך אחי, כי נסיעתי למרחקים לא היה לקבץ עושר חלילה, יעיד עליו אדון הכל, רק לפרנס בני ביתי. [...] והגם שנסעתי למרחקים והייתי סוחר אף חכמתי עמדה לי, כי בנסיעתי לדרך דעתי עליה, ובישיבתי בחנות דעתי עליה, ותיתי לי שאפילו בשעת משא ומתן פעמים הרבה היה דעתי עליה בהרהור פירוש או קושיא, ובפרט בששה מצוות (התמידיות) שכתבתי בחיי אדם כלל א', וקיימתי בעצמי (משלי ד, ו) "אל תעזביה ותצרך". אין סיבה מהותית שמי שעוזב את ה"מקצוע" של לימוד התורה - את מעמד "תורתו אומנותו" - יעזוב את התורה עצמה. אולם, ברור שהמפריעים רבים, הנסיונות קשים, והתירוצים זמינים. למרות הכל, האחריות לצלוח את קשיי הדרך מוטלת על העובד עצמו. הוא בחר במסלול; עליו להתמודד. חשוב, עם זאת, שמבנה החברה ותפיסותיה יסייעו לו בכך, ולא יוסיפו קושי מיותר ומזיק על הקשיים הקיימים.

/ [5] ביאור הגר"א למשלי טו, יד.

* עורך ראשי, אתר "צריך עיון" (חרדי)

בסוד שיח

כשם שפרצופיהם שונים
כך דעותיהם שונות

נשמח לקבל תגובות והערות מהקוראים
בדואייל: besod@013net.net

עיצוב ועריכה גרפית:

גיל ויין
עיצוב גרפי
אימייל. gilwein26@012.net.il